

Ministru prezidenta Aigara Kalvīša runa „Baltijas dialoga” debatē par enerģētikas politiku Berlīnē, 2007.gada 23.aprīlī

Baltijas enerģētika

Enerģētika pēdējo gadu laikā ir temats, par kuru tiek runāts, par kuru tiek spriests, par kuru tiek pieņemti politiski un ekonomiski lēmumi. Enerģētika ir kļuvusi par aktualitāti gan Eiropā un Āzijā, gan ASV, gan Krievijā. Šodien ir moderni runāt par enerģētiku, bet vienlaikus ir jāatzīst, ka enerģētika pati par sevi un ar to saistītie jautājumi ir ļoti sarežģīti. Turklāt enerģētika ir saistīta ar valsti, reģionu vai savienību ekonomiskās attīstības iespējām un galu galā – arī ar drošību. Enerģētika sevī apvieno ekonomisko izaugsmi, labklājību, tehnoloģijas un vides faktorus. Šodien vēlos nedaudz iezīmēt tās problēmas un izaicinājumus, ar kuriem enerģētikas jomā saskaras Baltijas valstis.

Baltijas valstis šogad atzīmē 16.gadadienu kopš neatkarības atgūšanas. Šajā laikā tās ir veikušas milzīgu politisko un ekonomisko transformāciju. Sešpadsmit gadu laikā Baltijas valstis ir kļuvušas par globālās ekonomikas sastāvdaļu, par Eiropas Savienības, NATO un Pasaules Tirdzniecības organizācijas dalībvalstīm. Baltijas valstu ekonomikas attīstība šodien ir viena no dinamiskākajām Eiropas Savienībā, tās joprojām saglabā augstu investoru interesi un vienmēr ir aizstāvējušas liberālu starptautiskās tirdzniecības politiku.

Pēdējo gados Baltijas valstu IKP palielinājies par 9-11% ik gadus. Strauja ekonomiskā izaugsme nozīmē arī pieaugošu energoresursu pieprasījumu gan ražošanas, gan privātajā sektorā.

Dažādi pētījumi liecina, ka laikā līdz 2025.gadam Baltijas valstu elektroenerģijas iekšējais patēriņš vidēji palielināsies par 3,5% gadā. Lai nedaudz raksturotu Baltijas valstu iedzīvotāju patērētās elektroenerģijas izaugsmes potenciālu, minēšu šādus skaitļus - Latvijas iedzīvotāji šobrīd patērē vidēji 3 reizes, Lietuvas iedzīvotāji 2,5 reizes, bet Igaunijas iedzīvotāji 1,4 reizes mazāk elektroenerģiju nekā vidēji ES.

Savukārt eksperti lēš, ka pieprasījums pēc siltumapgādes laikā līdz 2025.gadam Igaunijā nepalielināsies, Latvijā palielināsies par 17%, bet Lietuvā palielināsies par 55%.

Vēl būtu vērts pieminēt arī autotransporta attīstības tendences Baltijas valstīs, kas pietiekami lielā mērā ietekmē arī energoresursu tirgu un patēriņu. Šeit statistika runā pati par sevi - piemēram, Latvijā reģistrēto automobiļu skaits pēc neatkarības atgūšanas ir dubultojies un saglabā pietiekami spēcīgas izaugsmes tendences. Tātad, laikā līdz 2025. gadam Baltijas valstu enerģētikas resursu patēriņa tirgus turpinās pieaugt gan ekonomikas, gan privātā sektora attīstības rezultātā.

Enerģētikas tirgus šodien

2004.gada pavasarī noslēdzās divi nozīmīgi politiski procesi Eiropas kontinenta vēsturē - tika paplašināta gan Eiropas Savienība, gan NATO. Abos paplašināšanos procesos iekļāvās visas trīs Baltijas valstis, radot jaunu politisko un ekonomisko

realitāti.

Paplašināšanās noslēdza teorētisko Baltijas valstu integrācijas procesu Eiropas Savienībā un NATO, bet pašlaik mums ir jārunā par sektoriem, kuros integrācija turpinās un visticamāk prasīs vēl pietiekami ilgu laiku. Viena no šādām nozarēm ir enerģētika. Baltijas valstis Eiropas Savienībā līdz 2006. gada oktobrim bija kā enerģētikas sala. Šodien varam runāt par ESTLINK savienojumu starp Somiju un Igauniju, kuram ir pietiekami liela enerģētiskā nozīme, bet iespējams – daudz nozīmīgāka ir šī projekta politiskā nozīme, jo veido fizisku savienojumu starp Baltijas valstu un Ziemeļvalstu elektrotīkliem.

Kaut arī Baltijas valstis pagaidām tikai vēlējuma izteiksmē runā par savienojumiem ar Skandināviju un Centrāleiropu, visu trīs valstu elektrosistēmas joprojām ir savienotas ar NVS valstu elektrotīkliem – ar Krieviju un Baltkrieviju. Pirms dažiem gadiem Baltijas valstu elektrosistēmas testa režīmā uz īsu laiku tika atvienotas no NVS tīkliem, lai testētu neatkarīgas funkcionēšanas režīmu.

Elektroenerģijas ražošanas sektorā dominē šādas tendences. Latvija elektroenerģijas deficītu importē no Lietuvas, Igaunijas vai Krievijas – atkarībā no brīvo jaudu pieejamās cenas tirgū. Savukārt Lietuva saražo un eksportē elektroenerģiju uz Latviju, Baltkrieviju un arī Krievijas Federāciju (Kaļiņingradas apgabalu). Igaunija saražo nepieciešamo elektroenerģiju degakmens pārstrādes procesā.

Iespējams, jūsu skatījumā šāda situācija trīs Baltijas valstu elektroenerģijas savstarpējā sadarbības režīmā ir pietiekami loģiska, bet ievērojamas korekcijas šajā plānā ienesīs 2009.gads, kad, izpildot Iestāšanās līguma nosacījumus, Lietuvai būs jāslēdz Ignalinas atomelektrostacijas otrais bloks. 2009.gads ienesīs ievērojamas izmaiņas Baltijas valstu elektroenerģētikas struktūrā. Piemēram, Lietuvai būs jārēķinās ar strauju elektroenerģijas cenas kāpumu, jo būs jāizmanto citas elektroenerģijas ražošanas iekārtas. Iespējams, ka pēc Ignalinas slēgšanas Lietuvai būs lētāk importēt elektroenerģiju nekā ražot to uz vietas. Automātiski varam secināt arī to, ka Latvijā samazināsies iespējamais importējamās jaudas apjoms no Lietuvas.

Turklāt pagaidām nav izveidoti alternatīvi pieslēguma tilti ar Poliju vai Skandināviju, kas nodrošinātu alternatīvu elektroenerģijas apgādi pēc Ignalinas slēgšanas. Situācijas risināšanai pastāv vairākas alternatīvas.

Baltijas valstu premjerministri un arī enerģētikas sabiedrības ir vienojušās par nepieciešamību būvēt jaunu kodolstacijas bloku Ignalinā, kas kompensētu jaudu samazinājumu pēc vecā bloka slēgšanas. Pagājušā gada decembrī tika uzsāktas politiskās konsultācijas par iespējamo Polijas līdzdalību Ignalinas jaunā bloka celtniecībā. Esmu optimists un ceru, ka visa veida sagatavošanās darbi risināsies sekmīgi un laika posmā no 2015. līdz 2018.gadam varēsīm būt liecinieki jaunas atomelektrostacijas atklāšanai Lietuvā. Bet vienlaikus ir jārēķinās ar ievērojamu jaudu deficītu jaunā Ignalinas bloka celtniecības laikā – tāpat vismaz līdz 2015.gadam.

Viena no iespējām elektroenerģijas deficīta mazināšanai būtu starpsavienojumi. Manā skatījumā šādiem starpsavienojumiem vajadzētu būt gan starp Lietuvu un Poliju, gan Latviju un Zviedriju. Turklāt būtu nepieciešams palielināt jaudu jau esošajam kabelim starp Igauniju un Somiju. Iespējamo starpsavienojumu un kabeļu iespējas šobrīd skatām ideju un varbūtību līmenī, bet uzskatu, ka to turpmākai virzībai jābūt

dinamiskai. Vienlaikus jāreķinās ar to, ka šie projekti būs pietiekami dārgi un pilnībā neatrisinās iespējamās elektroenerģijas deficīta problēmas.

Saskaroties ar iepriekš ieskicēto realitāti, nav šaubu par to, ka paralēli ir jādomā par vēl citām alternatīvām elektroenerģijas ieguvē. Viena no iespējām ir jaunu un pietiekami jaudīgu gāzes koģenerācijas staciju celtniecība reģionā. Ievērojot gāzes apgādes sistēmas izkārtojumu Baltijā, liekas loģiski, ka šādas stacijas tiktu veidotas Latvijā. Turklāt uzskatu, ka šādu staciju celtniecība var notikt pietiekami dinamiski un arī pēc Ignalinas jaunā bloka darbības sākuma atomelektrostacijas un gāzes koģenerācijas staciju savstarpējā mijiedarbība būtu pat vēlama.

Vēl viena alternatīva elektroenerģijas iespējamā deficīta mazināšanai būtu ogļu stacijas celtniecība. Nav šaubu, ka tādējādi tiktu palielināta energoresursu apgādes neatkarība, bet būtu jāaskaras ar citu ievērojamu problēmu – emisiju jautājumu. Tomēr šai alternatīvai ir ievērojamas priekšrocības un jaudu palielināšanas nolūkos šāda stacija Baltijā ir nepieciešama.

Latvija un Baltija kopumā ģeogrāfiski atrodas tādā izvietojumā, kas dod iespējas pietiekami efektīvi izmantot vēja enerģiju. Par šo alternatīvu ir notikušas diskusijas un nav šaubu, ka šis enerģētikas virziens Baltijā turpinās savu attīstību. Vienlaikus jānorāda uz divām problēmām – pirmkārt, vēja generatoru saražotā enerģija nenodrošina nepieciešamo bāzes enerģijas apjomu, kas automātiski norāda uz kompensāciju un papildinājumu nepieciešamību. Otra problēma – saražotās vēja enerģijas cenas joprojām ir salīdzinoši augstas.

Ja vēlamies pievērst uzmanību lokālajam un pat individuālajam elektroenerģijas tirgum, tad manā skatījumā Baltijā ir jāveicina sabiedrības un uzņēmēju diskusija par šobrīd pieejamām enerģijas ražošanas alternatīvām – piemēram, nelielām koģenerācijas stacijām, kuru jaudas spētu nodrošināt nelielus vietējos un individuālos patērētājus, tādējādi palielinot valsts energoneatkarību kopumā.

Noslēdzot jautājumu par elektroenerģijas piegādēm nākamajos 15 gados, jāsecina, ka būs nepieciešami vairāki ievērojami investīciju projekti, kas attīstītos paralēli Ignalinas jaunajam blokam. Šādi projekti būtu saistīti gan ar gāzes koģenerācijas staciju, gan ar ogļu staciju, gan ar vēja parkiem, gan arī dažāda veida starpsavienojumiem. Baltijas valstis ir lielu elektroenerģijas ražošanas projektu priekšā ar ievērojamām investīcijām.

Enerģētikas politikā viens no elementiem, protams, ir nafta un naftas produkti. Manuprāt, naftas produktu tirgus Baltijas valstīs ietver pietiekami daudz dažādas alternatīvas un dažādību piegādes veidos. Kādā pētījumā uzsvērts, ka Baltijas valstu naftas produktu tirgus var tikt apgādāts no vismaz 30 dažādām pārstrādes rūpnīcām, kuras ražošanas procesā izmanto dažādas izcelsmes naftu. Baltijas valstu ostas var nodrošināt naftas produktu importu un eksportu.

Reģionā sekmīgi strādā Mažeikū naftas pārstrādes rūpnīca, kura šobrīd lielā mērā apgādā visas trīs Baltijas valstis ar naftas produktiem. Baltijas valstīs darbojas arī vairākas ievērojamas Skandināvijas un Krievijas naftas produktu kompānijas, kuras piegādes veic gan ar kuģiem, gan izmantojot cauruļvadus, gan dzelzceļu.

Šeit vēlos atzīmēt, ka Latvija pietiekami ilgu laiku darbojās kā viens no centrālajiem

Krievijas naftas produktu pārkraušanas centriem. Bet vairāk kā četrus gadus Latvijas ostas no Krievijas naftu pa cauruļvadu nesaņem, kaut arī Latvijas naftas tranzīta ceļš nodrošina īsāko un, iespējams, arī lētāko piegādi.

Līdzīgas problēmas ir arī Lietuvai, jo vairākus mēnešus ir pārtraukta naftas padeve no Krievijas Mažeikū rūpnīcai.

Dažu gadu laikā Latvijā un Baltijas valstīs ir realizēti vairāki ievērojami biodīzeļdegvielas un bioetanola ražošanas projekti. Pašlaik ievērojama daļa no saražotā apjoma tiek eksportēta uz Skandināviju un Vāciju, jo Baltijas tirgus ir salīdzinoši neliels un joprojām nav izveidoti nepieciešamie izplatīšanas tīkli. Būtu jāsekmē biodīzeļdegvielas un bioetanola ražošana Latvijā un citās Baltijas valstīs. Atrisinot jautājumus, kas saistīti ar biodegvielu apriti, Baltijas valstī ir ievērojams potenciāls plašai šo degvielu lietošanai autotransporta un lauksaimniecības nozares. Tieši biodīzeļdegvielas un bioetanola tirgus cena būs viens no galvenajiem faktoriem, kas noteiks, cik strauji pieaugs šo degvielu tirgus daļa.

Īsi vēlos pieskarties arī jautājumam par siltumenerģijas ražošanu un apgādi.

Pietiekami ilgu laiku Baltijas valstis ir dzīvojušas tādos apstākļos, kur siltumenerģija nemaksāja neko un celtniecības nozarei tika izvirzītas minimālas prasības siltumenerģijas taupībai.

Šodien Baltijas valstis ir saņēmušas mantojumā gan Padomju laika infrastruktūru, gan arī energoefektivitātes galvenajiem parametriem neatbilstošu dzīvojamo fondu. Infrastruktūra un dzīvojamais fonds prasa milzīgas investīcijas, lai samazinātu siltumenerģijas ievērojamos zudumus. Tikai apjomīgas investīcijas var nodrošināt siltumapgādes mazināšanos, mazinot nepieciešamā kurināmā apjomu un arī importēto energoresursu apjomu.

Baltijas valstīs siltuma ražošanai tiek izmantotas dažāda veida kurināmie. Pēdējo gadu laikā dramatiski ir samazinājies mazuta un akmeņogļu patēriņš siltuma ražošanā, toties ievērojami pieaudzis koksnes produktu izmantošanas apjoms.

Esmu pārliecināts, ka Baltijas valstīs ir jāveicina modernu tehnoloģiju attīstība un lietojums, kas nodrošinātu vēl apjomīgāku nacionālo resursu – koksnes produktu, koksnes atkritumu, koksnes granulu un kūdras – izmantošanu vietējās vai individuālās siltumapgādes mērķiem.

Piemēram, Baltijas valstīm ir dabas resursi un tehnoloģijas, lai saražotu ievējamu koksnes granulu apjomu, tomēr 90% vietējās produkcijas tiek eksportēti.

Lielo pilsētu apkuri galvenokārt nodrošina gāze. Uzskatu, ka Baltijas valstīs ir jāveicina jaudīgo termocentrāļu atjaunošana, kas nodrošinātu šo staciju iespējamo lietošanu arī koģenerācijas režīmā. Tas nozīmē, ka lielās termocentrālēs varētu kļūt par būtisku siltumenerģijas un elektroenerģijas avotu.

Vienlaikus, runājot par elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanu, mums ir jāpieskaras arī jautājumam par gāzes piegādēm Baltijas valstīm. Vēsturisko apstākļu dēļ Baltijas valstu gāzes apgādes sistēmas ir savienotas ar Krievijas un citu NVS valstu gāzes sistēmām. Visas trīs Baltijas valstis šobrīd ir 100% atkarīgas no Krievijas

gāzes piegādēm.

Latvijas teritorijā atrodas unikālas ģeoloģiskās struktūras, kas dod iespēju izveidot apjomīgas dabīgas gāzes krātuves. Vairāk kā 30 gadus Latvijā jau darbojas viena šāda gāzes krātuve, kuras aktīvais gāzes krājums sasniedz trīs miljonus m³. Ja šo apjomu izmantotu tikai Latvija – krātuvē iepumpētais gāzes apjoms tās iekšējam patēriņam pietiktu veselam gadam. Inčukalna dabas gāzes krātuve vienlaikus darbojas arī kā reģionāls izplatīšanas centrs. Šobrīd Inčukalna gāzes krātuves apgādā ar gāzi ne tikai Igauniju un Lietuvu, bet arī Krievijas rietumdaļu. Turklāt vairākas citas valstis ir izrādījušas interesi veidot pieslēgumus Inčukalna gāzes krātuvēm.

Vērts atzīmēt, ka Inčukalna dabas krātuve vienlaikus veic arī sezonālā patēriņa līdzsvarotāja funkcijas.

Latvijas Gāze ir pieņēmusi stratēģisku lēmumu un plāno palielināt Inčukalna gāzes krātuves aktīvo tilpumu, lai segtu pieaugošo pieprasījumu pēc gāzes gan Baltijas valstīs, gan Krievijā.

Latvijas ģeoloģiskie pētījumi liecina par to, ka pastāv tehniskas iespējas izveidot vēl vairākas ievērojama apjoma gāzes krātuves. Vai tas būtu vajadzīgs?

Šeit nonākam līdz ES enerģētikas politikai. Saskaroties ar vairākām enerģētikas krīzēm, ES savulaik nonāca pie ļoti tālredzīga secinājuma – katrai valstij ir jāveido stratēģiskie naftas produktu uzkrājumi 90 dienu iekšējā patēriņa apjomā. Uzskatu, ka pienācis ir laiks ES līmenī runāt un domāt arī par dabas gāzes stratēģiskajām rezervēm. Šādas iespējas var piedāvāt Latvija.

Nav šaubu, ka šādi projekti ir ļoti apjomīgi un dārgi, bet vienlaikus enerģētiskās drošības vārdā šādas investīcijas ir reāli nepieciešamas. Latvija nespēs kļūt par visas Eiropas stratēģisko gāzes krātuvi, bet reģionāli gan.

Pēdējos gados daudz runāts par NordStream gāzes vadu un tā potenciālo ietekmi uz Baltijas valstu enerģētiku. Teorētiski, kādai no Baltijas valstīm vajadzētu veidot savienojumu ar NordStream pat tādā gadījumā, ja šāds savienojums būtu ekonomiski neizdevīgs.

Jūs jautāsi – kādēļ? Tikai viena iemesla dēļ – atzars nodrošinātu Baltijas valstis ar tās pašas izcelsmes gāzi, bet tā piegādei būtu divi alternatīvi ceļi. Turklāt neizslēdzu Eiropas iespējamo interesi veidot reģionālu stratēģisku gāzes krātuvi, kas teorētiski varētu atrasties Latvijā.

Kādas vēl ir alternatīvas? Manuprāt, būtu vērts diskutēt par šādām iespējām. Baltijas jūrā varētu būvēt alternatīvu gāzes vadu, kas savienotu Norvēģiju un kādu no Baltijas valstīm vai Poliju. Otra iespēja, kas nodrošinātu Baltijas valstīm gāzes piegādes no daudz plašāka reģiona – ir LNG termināla būvniecība. Vēl viena alternatīva – jauna gāzes vada celtniecība no Melnās jūras caur Ukrainu un Baltkrieviju.

Visas šīs alternatīvas prasa analīzi, kurā jāpiedalās arī Baltijas valstu stratēģiskajiem partneriem, tostarp arī Komisijai. Nedomāju, ka būtu vieta pesimismam – drīzāk drošiem lēmumiem un rīcībai, jo jebkurš no šiem projektiem ietekmēs Baltijas valstu

drošību, ekonomisko attīstību un labklājību vairākas desmitgades.

Galvenie secinājumi.

Enerģētika jautājumi Baltijas valstīs, iespējams, ir daudz aktuālāki nekā citās ES un NATO dalībvalstīs.

Baltijas valstīs vienlaikus ir jārisina daudz plašāks enerģētikas jautājumu loks – elektroenerģijas ražošanas perspektīvie risinājumi, gāzes apgādes jautājumi, starpsavienojumi, potenciālo naftas pārstrādes rūpniecības jaudu palielināšana, infrastruktūras atjaunošana, radikālu energoresursu taupības pasākumu realizēšana, jaunu un modernu tehnoloģiju ieviešana un atjaunojamo resursu izmantošanas apjoma palielināšana.

Daļa no šiem pasākumiem ir veicami paralēli. Citi sarindojami prioritāšu secībā. Jebkura projekta īstenošana prasa stratēģiskus lēmumus un ievērojamu investīciju apjomu. Baltijas valstu enerģētika ir skatāma reģionālā aspektā, sadarbībā ar stratēģiskiem partneriem un ES enerģētikas politikas kontekstā.

Nobeigumā vēlos pateikties Vācijas prezidentūrai, kas enerģētiku ir izvirzījusi par vienu no prioritātēm, uzmanīgi ieklausoties visās ES dalībvalstīs – gan lielajās, gan mazajās, lai veidots vispusīgs priekšstats par visu Eiropas Savienību.

Paldies par uzmanību!